

Перше П. з. з. Р. і. складалося із 46 т., з них – 40 т. законод. актів та 6 – дод. (т. 41 – покажчик хронол. реєстру; т. 42 – покажчик алфавітного реєстру; т. 43–45 – книги штатів і тарифів; т. 46 – книга креслень і рисунків). Укладене за ініціативою і під кер-вом М. Сперанського. Вид. було завершено у квіт. 1830; включало понад 30 тис. законод. актів, починаючи із Соборного уложення 1649 і до маніфесту про вступ на престол імп. Миколи I від 12(24) груд. 1825.

Друге вид. П. з. з. Р. і. було щорічним, виходило з 1830 по 1884: 55 т. із покажчиками містили понад 60 законод. актів, прийнятих із груд. 1825 по лют. 1881.

Третє вид. (33 т.) включало понад 40 тис. законод. актів, прийнятих з 1(13) берез. 1881 до кін. 1913, крім актів царського управління і про імп. двір. Виходило щороку до 1916. Складання П. з. з. Р. і. здійснювалося у П від-ні Власної Його Імп. Величності канцелярії (1826–82), кодифікаційного відділу Держ. ради (1882–93), від-ня Зводу законів Держ. канцелярії (1893–1917).

Лит.: Колесников А. Н. Систематизация законодательства в России в начале XIX в. М. М. Сперанским // Ученые записки Все-союзного НИИ советского законодательства, 1966, вып. 8; Шебанов А. Ф. Из опыта создания Полного собрания законов и Свода законов в дореволюционной России // Известия вузов. Правоведение, 1967, № 2; Його ж. Полное собрание законов Российской империи (из истории систематизации законодательства в России) // Труды ВЮЗИ, 1970, т. 14.

В. Д. Гончаренко.

«ПОВЧАННЯ» ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА – це політичний і моральний заповіт дітям і нащадкам вел. кн. Київ. Русі Володимира Мономаха.

«Повчання» написано бл. 1117, поміщено в Лаврентіївському літописі, адресовано дітям і черні, кн. Олегу Святославичу. Це унікальний літописний твір, виконаний у формі літопису-автобіографії, який увійшов у літературу під назвою «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям». Хронологічно він охоплює період із 1066 до 1117 і складається з 2-х частин: власне повчання і короткого літопису його князівських походів і перемог.

«Повчання» є важливою пам'яткою ориг. давньорус. літератури. Гол. ідея твору – турбота про долю Русі, яку розривали князівські міжусобиці, заклик до єднання слов'янської спільноти. У ньому різко засуджувалися князі, які переслідували свої корисливі інтереси, занурюючись у міжособистісні чвари, він закликав до єдності всіх рус. земель.

У «Повчанні» наголошується на гуманістичному моральному імперативі: «Ухилийся від зла, твори добро, шукай миру і проганяй [зло], – і живи вовіки-віків»... «Навчися, праведний чоловіче, поступати благочестиво, навчися, за євангельським словом, очима управ-лять, язик стримувать, ум упокорювать, тіло поневолювать, гнів погублять, помисли чисті мати, спонукаючись на добрі діла ради Господа». ...«А найголовніше – убогих не забувайте, а скільки можете, по змозі годуйте, подайте (милостиню) сироті і вдовицю оправдуйте самі, а не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винуватого не

вбивайте і не велить убивати його»... «Старих шануйте, як отця, а молодих – як братів»... «Лжі остерігайтеся, і п'янства, і блуду, бо в них гине душа і тіло». Князь намагався навіювати своїм дітям правила моральності, які укорінились у християнській вірі, а також надає їм практичні поради. Автор закликає вірувати «всім серцем і всією душею». Серце є центром, завдяки якому здійснюється прилучення до позаземного, сакрального. Володимир Мономах у цьому творі писав, що прощення гріхів і спасіння не здобути «ні усамітненням, ні чернецтвом, ні голодом... адже й малими ділами можна заслужить милість Божу».

Сенс власного життя Володимир Мономах убачав у «путях» (походах) і «ловах» (мисливстві). Згідно з цим він так резюмує свою життєву позицію: «Смерті діти, не бійтеся ні ратної, ні від звіра, але мужське діло вершіть як вам Бог подасть». Поєднання тут війни та мисливства є досить показовим. Адже ці сфери діяльності, з огляду на дружинну мораль, важливі не з огляду на кінцевий результат, а як «труд», під час якого гартуються, виявляються якості, необхідні для «мужського діла». За вірець молодим князям Володимир Мономах ставить батька Всеволода, який, перебуваючи вдома, вивчив п'ять інозмов, а також себе, все життя його пройшло, як свідчать дослідники, у праці, і ні у великих справах, ні у малих він не покладався на посадників і биричів.

У «Повчанні» відображено ідеологічні орієнтири політики Володимира Мономаха. Князь утверджує культивованим ним принцип успадкування князівського престолу, змальовує образ

ідеального правителя. Це – ориг. і неповторний образ саме рус. правителя, такого князя, який потрібен Рус. д-ві та її народові. Володимир Мономах звертається не тільки до своїх синів, а й до всіх рус. князів, закликаючи їх завжди пам'ятати про високі обов'язки влади, про її відповідальність за долю Русі та її народу. Звертаючись до Бога, він просив: «Візьми мене із рук ворогів моїх, Боже, і від тих, що повстають на мене, відними мене. Увільни мене від творящих беззаконня і обр'ятуй мене від кровожадних, які полонили душу мою».

У своїй внутр. політиці та держ. ідеології Володимир Мономах культивував ідею єдності Рус. землі, намагаючись запобігти розпадові Русі на низку самост. князівств. Він дотримувався принципу, що кожний князь повинен успадковувати володіння свого батька. Володимир Мономах відігравав значну роль у стабілізації внутр. становища Русі того часу, закликав до безкорисливого служіння Батьківщині, до об'єднання князів через взаємні договори. Винятково важливе значення в стабілізації мала його законод. діяльність.

Його зовн. політика була здебільшого спрямована на боротьбу з половцями та їх незмінним союзником кн. Олегом Святославичем. Зусиллями Володимира Мономаха половці були розбиті і відігнані вглиб степів. Енергійна діяльність його була завжди спрямована на відбиття нападів половців, зміцнення єдності країни. Він реалістично оцінював ситуацію. Це визначало його високий авторитет не тільки в середовищі правлячого класу, а й простого люду, на плечі якого важким тягарем лягали міжкнязівські чвари і половецькі вторгнен-

ня. Володимир Мономах був рішучим і послідовним прихильником сильної і єдиної Русі. Гол. питанням для нього був соц. мир на Русі.

У «Повчанні» говориться про благоговіння перед красою життя: «як небо влаштовано, а чи сонце, чи місяць, чи зорі, і тьма, і світло, і земля на водах покладена, Твоїм Господи промислом! ... і цьому диву дивуємось, як із персті створив чоловіка, які лица різнолікі у людської подобі, що коли і всіх людей зібрати, не всі вони на одне лице, але кожний має своє лице за Божою Мудрістю». Ці та ін. висловлювання не могли не відбитись на гуманістичному ідейно-образному спрямуванні мистецьких творів того часу.

У «Повчанні» Володимир, безперечно, ідеалізував і перебільшував свої заслуги перед «простим смердом і убогою вдовицею», однак і ті часткові заходи, які він змушений був під тиском народних мас запроваджувати в життя, дещо поліпшили їх становище.

«Повчання» – це своєрідний політ. заповіт великого талановитого князя Рус. землі, якому небайдужа майб. доля д-ви. У ньому вперше ставиться питання відповідальності вел. кн. перед підданими, поради майб. вел. кн. не допускати у д-ві «беззаконня» і «неправди», бути милосердними до бідних і обездолених.

Лит.: Мономах В. Повчання: [Володимира Мономаха за Лаврентіївським списком] // Україна: антологія пам'яток державотворення Х–XX ст., т. 1: Київоруська держава: суспільно-політична і художня спадщина доби середньовіччя (Х–XIII ст.) / редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. К., 2009; Моно-

мах В. Повчання: [Володимира Мономаха за Лаврентіївським списком] // Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / упоряд.: С. Головатий, М. І. Козюбра, О. Сироїд. К., 2008; Історія української культури, т. 1: Історія культури давнього населення України. К., 2001; Толочко П. Київська Русь. К., 1996; Сахань О. М. Мономах Володимир Всеволодович // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети / за заг. ред. М. І. Панова. К., 2012.

В. О. Лозовой.

ПÓЛК – назва військ. підрозділу. Як форма організації війська П. виник у країнах Європи у 10 ст.

1) У Київ. Русі та Галицько-Волин. князівстві – окр. загін війська, частина бойового порядку. Командував П. князь або його намісник. Залежно від тактичного призначення П. розрізнялися – великий, сторожовий, засадний та ін. Поняття П. вкорінилося в давньорус. побут. мові і літературі – «ополчение, исполчиться», Ярополк, Святополк, «Слово о полку Ігоревім» та ін.

2) За доби Великого князівства Литов. – загін, виставлений для походу чи на полі бою і сформований за тер. принципом (землею, містом, областю). Після утворення в Речі Посполитій укр. реєстрового козац. війська у 2-й пол. 16 ст. П. став його осн. структурною одиницею, назва якого походила від назви міста чи містечка, де він формувався і де перебувала полк. старшина. Польсь. уряд у 1601 сформував 4 П. реєстрових козаків, підпорядкованих коронному гетьману. У подальшому їх кількість зросла. Чисельність козац. П. становила

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 1

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ
І ПРАВА УКРАЇНИ**

Харків
«Право»
2016

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 1-го тому:

**В. Д. Гончаренко (голова редколегії),
О. В. Зайчук, В. М. Єрмолаєв, В. В. Лемак,
В. О. Рум'янець, І. Б. Усенко, О. Н. Ярмиш**

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Х. : Право, 2016.

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 1 : Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 848 с. : іл.

ISBN 978-966-937-049-5

Видання є систематизованим зводом знань про суспільний, державний лад, джерела й основні інститути права, які характеризують багатовікову історію українського державотворення.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться історією держави і права України.

**УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2**

ISBN 978-966-937-049-5 (т. 1)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2016
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2016
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2016
© Видавництво «Право», 2016

Довідкове видання

**ВЕЛИКА
УКРАЇНСЬКА
ЮРИДИЧНА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ**

У двадцяти томах

Том 1

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ
І ПРАВА УКРАЇНИ**

1-й том уміщує 387 статей, 60 ілюстрацій, 7 карт

Редактори: *С. А. Пашинська, О. М. Нещеретна*

Коректори: *М. М. Поточняк, Н. Ю. Шестьора*

Технічні редактори:

А. Т. Гринченко, О. І. Сенько

Підписано до друку з оригінал-макета 19.08.2016.
Формат 70×100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 68,37. Обл.-вид. арк. 60,95. Вид. № 1489.
Тираж 500 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80